

Oktyabrın 6-7-də Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) "Regional Sülh və Təhlükəsizlik" mövzusunda 12-ci Zirvə Toplantısı keçirilib. Azərbaycanın ev sahibi ölkə seçilməsi onun təşkilat və bütün türk dünyası üçün strateji əhəmiyyətini bir daha vurğulayır. Bu il Azərbaycan həm də Qırğızıstandan sədrliyi öz üzərinə götürərək, əməkdaşlığı gücləndirmək və təşkilat daxilində iddialı təşəbbüsləri həyata keçirmək üçün yeni imkanlar açır. Sammitin dövlət başçısı səviyyəsində keçirilməsi onu xüsusi əhəmiyyət kəsb edən tədbirə çevirir. İştirakın miqyası göstərir ki, Qəbələ görüşü təkcə TDT-yə üzv ölkələrin deyil, həm də regionun sabitliyi və rifahında maraqlı olan beynəlxalq tərəfdaşların diqqətini cəlb edir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev dəfələrlə qurumun unikallığını qeyd edib. Dövlət başçısının sözlərinə görə, TDT ölkələrini təkcə ortaq dil, tarix, mədəni köklər deyil, həm də birgə iqtisadi və sosial inkişaf istəyi birləşdirir: "Digər beynəlxalq təşkilatlara nəzər salsaq, onların heç də hamısını ümumi etnik komponent birləşdirmir. Bəli, biz müxtəlif xalqlarıq, amma hamımızın ortaq kökləri var ki, bu da türklərdən qaynaqlanır, həm də hər birimiz üçün daha mühüm etnik qrupa malik olan əhalinin sayının artması faktorudur. Bu, iqtisadi inkişafı dəstəkləndə bir üstünlükdür", - Prezident İlham Əliyev "Al Arabiya" telekanalına müsahibəsində vurğulayıb.

TDT yarandığı gündən Azərbaycan türklərin integrasiyası ideyalarını fəal şəkildə

Bişkekdən Qəbələyə

Türk Dövlətlərinin nailiyyətləri və gələcəyə baxışları

təbliğ edən əsas iştirakçı olaraq qalır. Ölkənin dövlətlərin iqtisadi yaxınlaşmasına verdiyi töhfəni qiymətləndirmək çətindir: təkcə 2024-cü ildə TDT tərəfdaşları ilə ticarət dövriyyəsi demək olar ki, 6,9 milyard dollara çatıb ki, bu da ölkənin ümumi xarici ticarət dövriyyəsinin 14,5%-ni təşkil edir. Birgə iqtisadi institutların yaradılmasına xüsusi diqqət yetirilir. Bunun bariz nümunəsi 2024-cü ildə yaradılan və 5 üzv ölkənin hər birinin 100 milyon dollar töhfə verdiyi Türk İnvestisiya Fondudur. Artıq nizamnamə kapitalının 600 milyon dollara çatdırılması barədə qərar qəbul edilib. Fond infrastruktur, enerji, dayanıqlı kənd təsərrüfatı və Qarabağın bərpası layihələrini maliyyələşdirəcək.

Azərbaycan bu torpaqları təkcə mənzil tikintisi və sosial infrastrukturun tikintisi ilə deyil, həm də regional layihələrin: regionun bütün ölkələrinə fayda verəcək nəqliyyat və enerji dəhlizlərinin həyata keçirilməsi yolu ilə bərpə edir. Strateji layihələrdən biri Zəngəzur dəhlizindən maneəsiz keçidi təmin edən və regional əlaqələri gücləndirən Trampin Beynəlxalq Sülh və Rifah Marşrutudur (TRIIP). Bu cür təşəbbüslərin həyata keçirilməsi son illər birləşdirilən ərazi icmalarının strateji gündəliyini müəyyən edən və əsas infrastruktur layihələrini irəli sürən Prezident İlham Əliyevin qətiyyəti və rəhbərliyi sayəsində mümkün olub.

Azərbaycanın tranzit qovşağı kimi rolu heç də az əhəmiyyət kəsb etmir. Qazaxıstandan uran, Çindən konteyner qatarları, Orta Asiyadan strateji yüklər ölkə ərazisindən keçir. Təkcə 2024-cü ildə Azərbaycan ərazi-

sindən 11 milyon tondan çox yük daşınıb. Çini Xəzər dənizi və Cənubi Qafqaz vasitəsilə Avropa ilə birləşdirən Orta Dəhlizin inkişafı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Limanlara, dəmir yollarına, gəmiqayıma və hava limanlarına qoyulan sərmayələr artıq nəzərəcarpacaq nəticələr verir: Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun ötürücülük qabiliyyəti 1 milyon tondan 5 milyon tona qədər artıb, Ələt limanını ötürmə qabiliyyətini 15 milyon tondan 25 milyon tona yüksəldib, Bakı Gəmiqayıma Zavodunda yeni gəmilər tikilir, Xəzər dənizində beynəlxalq hava limanı açılır, donanma genişləndirilir.

Azərbaycan bərpa olunan enerji ixracını da fəal şəkildə inkişaf etdirir. 2024-cü ilin noyabrında Bakıda COP29 çərçivəsində Azərbaycan, Qazaxıstan və Özbəkistan yaşıl enerjinin istehsalı və ötürülməsinə dair strateji tərəfdaşlıq sazişi imzalayıblar. Bu layihə ölkələrin enerji sistemlərini birləşdirir və Əlinin ənənəvi mənbələrdən asılılığını azaltmaqla Avropaya təmiz enerji ixracı üçün imkanlar açır. İqlim dəyişikliyi, enerji təhlükəsizliyi və beynəlxalq terrorizm kimi global çağırışlar fonunda Azərbaycanın rəhbərliyi ilə TDT-nin gücləndirilməsi regionda sabitliyin təmin edilməsi istiqamətində əsas addıma çevrilir.

Təşkilatın baş katibi Kubançıbek Omureliyev qeyd edib ki, Azərbaycanın sədrliyi üzv ölkələr arasında əməkdaşlığı gücləndirəcək və TDT-nin qarşılıqlı fəaliyyət üçün daha da səmərəli platformaya çevrilməsinə imkan verəcək: "Əminlik ki, Azərbaycan qarşıdakı dövrdə də bu şərəfli işi davam etdirəcək və

əməkdaşlığımızı daha da gücləndirəcək", - Omureliyev vurğulayıb.

Prezident İlham Əliyev təşkilatın daha geniş missiyasını açıqlayıb: "Bizim baxışımız TDT-ni beynəlxalq miqyasda qlobal oyunçuya çevirməkdən ibarətdir ki, bu, təkcə daxili problemlərimizi həll etməklə kifayətlənməyəcək, həm də beynəlxalq miqyasda sabitləşdirici, müsbət rol oynayacaq. Eyni zamanda, o, qonşuları üçün imkanlar yaradacaq, belə bir geniş ərazi daxilində heç kimə təhdid yaratmayan, lakin heç bir ziddiyyət yaratmayan güclü birlik qurmaq mümkün olduğunu nümayiş etdirəcək".

rəqqi üçün möhkəm zəmin yaradır.

Qəbələ türk diplomatiyasının yeni mərkəzidir

Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət Başçıları Şurasının 12-ci Zirvə Toplantısının mərkəzi mövzusu müasir Avrasiya regionunun çağırışlarını əks etdirən aktual gündəm olan "Regional Sülh və Təhlükəsizlik"dir. 2009-cu il Naxçıvan Müqaviləsi əsasında yaradılmış

Ona görə də Qəbələdə keçiriləcək sammit TDT üçün mühüm mərhələ olacaq. Bu, regional təhlükəsizlik, təcrübə mübadiləsi və infrastruktur sahəsində əməkdaşlığın dərinləşdirilməsinə imkan verəcək. Azərbaycan təşkilatın yaradılmasının fəal iştirakçısı və təşəbbüskarı kimi türk dünyasında sülhün, sabitliyin və rifahın təmin edilməsində mühüm rol oynamaqda davam edir. Bu nailiyyətlərə görə Prezident İlham Əliyev xüsusi tərifə layiqdir. Onun qətiyyəti və gələcəyə hesablanmış strategiyası sayəsində Azərbaycan birləşən ərazi icmaları üçün inkişaf prioritetlərini müəyyən edir, irimiqyaslı infrastruktur layihələrini irəli sürür, regional integrasiyanı gücləndirir və təşkilatı beynəlxalq arenada nüfuzlu oyunçuya çevirir. Dövlət başçısının rəhbərliyi iddialı planların real layihələrə çevrilməsinə imkan verir, türk dünyasında sülh, təhlükəsizlik və iqtisadi tə-

Türk Dövlətləri Təşkilatı son 16 ildə inkişaf edərək nüfuzlu beynəlxalq platformaya çevrilib. Buraya Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Özbəkistan, həmçinin müşahidəçi və tərəfdaş ölkələr daxildir.

Sammitin gündəliyi bir çox məsələləri əhatə edib. Əsas təhlükəsizlik mövzusundan əlavə, liderlər nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı, enerji əməkdaşlığı, rəqəmsal iqtisadiyyat və müdafiə-texniki əməkdaşlığı müzakirə ediblər. Avropa ilə Asiyanı birləşdirən Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutuna (Orta Dəhliz) xüsusi diqqət yetirilib. Bişkekdə keçirilən əvvəlki sammitdə rəqəmsal iqtisadiyyat, mülki müdafiə mexanizminin yaradılması, mərkəzi bankların koordinasiyası, hətta "Türk Böyük Dil Modeli"nin hazırlanması ilə bağlı sazişlər imzalanıb.

Əvvəli Səh. 6

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev TDT-nin ölkənin əsas beynəlxalq təşkilatı olduğunu vurğulayaraq türk dünyasını "bizim ailəmiz" adlandırıb. Azərbaycan lideri təşkilatı qlobal arenada mühüm aktora çevirmək niyyətində olduğunu bildirib.

Sammitin keçiriləcəyi məkan kimi Qəbələnin seçilməsi simvolik xarakter daşıyır. Beynəlxalq musiqi festivalı və MDB-nin mədəniyyət və gənclər paytaxtı statusu ilə tanınan şəhər Avrasiya regionunun liderlərinin görüş yerinə çevrilir. Bu, regionun beynəlxalq profilinin şaxələndirilməsini və Qəbələnin mühüm diplomatik mərkəzə çevrildiyini vurğulayır. İki gün davam edən sammit yekun bəyannamənin qəbulu və iştirakçı ölkələr arasında integrasiyanın dərinləşdirilməsinə yönəlmiş bir sıra sazişlərin imzalanması ilə yekunlaşıb. Türk dünyasının strateji əhəmiyyətini - enerji resursları, nəqliyyat dəhlizləri, hərbi potensialı, orta qədərli və sivilizasiya təməlini nəzərə alsaq, Qəbələdə qəbul edilmiş qərarlar bütün regionun gələcək mərhələyə doğru irəliləyəcək

çək illərdə inkişaf istiqamətlərini müəyyən edə bilər.

Bişkek Sammitindən sonra...

Türk Dövlətləri Təşkilatı (TDT) tarixi Naxçıvan Sazişinin 16-cı ildönümünü və Türk Dövlətlərinin Əməkdaşlıq Gününü qeyd edir. Bu gün təkə institusional nailiyyətlərimizi

deyil, həm də türk xalqlarının davamlı birliyini, həmrəyliyi və qardaşlığını qeyd edirik. Son 16 il ərzində TDT hərtərəfli əməkdaşlıq platformasına çevrilib. Əvvəlcə bir neçə prioritet sahə üzrə əməkdaşlığa diqqət yetirən TDT indi siyasət və ticarətdən nəqliyyat və enerjiyə, rəqəmsallaşmadan yaşıl iqtisadiyyata, səhiyyə və təhsildən gənclərə və kosmosa qədər 40 fərqli sahəni əhatə edir. Bu tərəqqi dövlət başçılarının qətiyyətli və səmərəli baxışı, xarici işlər nazirlərinin, o cümlədən üzv və müşahidəçi dövlətlərin bütün nazirliklərinin, qurumlarının və təşkilatlarının fəal səyləri olmadan mümkün olmazdı. Bu, bizim tarixi və mədəni əlaqələri həmrəylik və tərəqqi üçün etibarlı alətlərə çevirmək üçün ortaq iradəmizi nümayiş etdirir.

Bu mühüm günü qeyd edərkən, Türk dünyasında integrasiyanı daha da gücləndirəcək, əməkdaşlığı daha da dərinləşdirəcək, sülh və firavanlığı daha da irəli aparacaq,

gələcək mərhələyə doğru irəliləyəcək Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət Başçılarının Azərbaycanın Qəbələ şəhərində keçirilən 12-ci Zirvə Toplantısı növbəti uşurlarımıza vəsile olacaq. Bişkek Sammitindən sonrakı ildə 120-dən çox yüksək səviyyəli görüş və tədbir keçirilib, əməkdaşlığın əhatə dairəsi genişləndirilib, yeni dialoq mexanizmləri yaradılıb. Bunların arasında 2025-ci ilin sentyabrında Bişkekde keçirilən Türk Dövlətləri Hökumət Başçılarının Görüşü ticarət, investisiya, enerji, kənd təsərrüfatı və rəqəmsallaşmaya yönəldilib və təşkilatımızın tarixində bir ilk olub. Qeyd etmək vacibdir ki, yekunlaşan Birgə Bəyannamə ilə yekunlaşan bu görüş TDT-nin artan fəaliyyəti və dövlət başçılarının sammitlərdə qəbul etdikləri qərarların tez və səmərəli həyata keçirilməsi zərurətinə cavab olaraq keçirilib. Bu görüş TDT-nin iqtisadi infrastrukturunu gücləndirəcək yeni ənənənin başlanğıcını göstərir.

Ənənəvi görüşlər öz əhəmiyyətini saxlamaqda davam edir və yeni perspektiv və ideyalarla zənginləşir. 2025-ci ilin iyununda MDB ölkələrinin kənd təsərrüfatı nazirləri Çolpon-Atada görüşüb və Kənd Təsərrüfatı Kooperasiyası sahəsində Birgə Bəyannamə və Strateji Yol Xəritəsini qəbul ediblər. Çolpon-Ata 2025-2026-cı illər üçün Türk Dünyasının Kənd Təsərrüfatı Paytaxtı elan edilib. Bundan əlavə, Türkiye Sahibkarlar Kənd Təsərrüfatı Forumu yeni layihələri müzakirə etmək üçün rəsmiləri, iş adamlarını və investorları bir araya gətirib.

Cəlal-Abad Türk Dünyasının Turizm Paytaxtı elan edilib və sentyabr ayında böyük Beynəlxalq Turizm Forumu keçirilib. Özbəkistanda keçirilən ilk Türkiye Xizək Kuboku və Azərbaycanın Şahdağda keçirilən ilk Türkiye Kayak Kurortları Zirvəsi ilə qış turizmi də irəliləyib. Bu arada, üzv dövlətlər arasında səyahəti asanlaşdırmaq və daha əlçatan etmək məqsədi daşıyan "Ortaq Kayak Bileti", "Ortaq Muzey Bileti" və "Türk Kimliyi" kimi təşəbbüslər davam edir. Bu dövrdə dövlət idarəçiliyi və təhlükəsizlik məsələləri də fəal şəkildə həll edilib. İnsan Resurslarının İnkişafı İnstitutlarının rəhbərləri İssık Kulda, Mülhəman Dini Şuralarının rəhbərləri və Təhlükəsizlik Şurasının katibləri isə Bişkekde gö-

Bişkekden Qəbələyə

Türk Dövlətlərinin nailiyyətləri və gələcəyə baxışları

Azərbaycanın Cənub Qaz Dəhlizindən tutmuş Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu və Orta dəhlizə qədər böyük nəqliyyat və enerji layihələrindəki rolu hamıya məlumdur. Bu təşəbbüslər ticarət yollarını qısaldır, qitələri birləşdirir və qlobal əlaqəyə töhfə verir. Enerji sahəsində əməkdaşlıq başqa bir təməl daşdır. Azərbaycanın iddialı dəniz kü-

lək layihələri və Yaşıl Dəhliz tərəfdaşlığı nümayiş etdirir ki, ölkələrimiz dayanıqlı inkişafa yol göstərə bilər.

İqtisadi baxımdan rəqəmlər öz sözünü deyir. Ümumi daxili məhsulun (ÜDM) 2,1 trilyon dolları keçən türk dövlətləri qlobal iqtisadi gücdür. Türk dövlətləri arasında bir vaxtlar cüzi 3 faiz olan ticarət artıq 7 faizə yüksəlib və böyüməkdə davam edir. İlk dəfə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin təklif etdiyi layihə olan Türkiye Ticarət və Sənaye Palataları Birliyi və Türkiye İnvestisiya Fondu kimi mexanizmlər milyonlarla sahibkarı bir araya gətirir və bölgəmizdə kiçik

rüşüblər.

Çolpon-Atada 500-dən çox iştirakçını bir araya gətirən 3-cü Türkiye Universitet Oyunları, Almatıda Türk Dünyası Gənclər Paytaxtının açılışı, Daşkənddə III Diaspor Gənclər Forumunun təşkili, İdman Könüllüləri Forumu, Qəbələdə Türkiye Könüllüləri Düşərgəsi, Qırmızı Könüllülər Düşərgəsi, İstanbulda keçirilən Türkiye Düşərgəsinin daha da gücləndirilməsi də daxil olmaqla, mühüm humanitar təşəbbüslər vasitəsilə gənclər və idman sahəsində əməkdaşlıq daha da gücləndirilib. Təhsil integrasiya səylərimizin mərkəzində qalır. Nazirliklər və universitetlər Türk Universitetlər Birliyi (TÜRKÜNİB) və Orxon Mübadilə Proqramı üçün daimi katiblik və proqram fondunun yaradılması istiqamətində addımlar atır. Bundan əlavə, Macarıstanın TDT üçün Elmi Tədqiqat, İnkişaf və İnnovasiya Fonduna hər il 1 milyon avro ayırmaq öhdəliyi tədqiqat, innovasiya və bilik mübadiləsini dəstəkləmək üçün təsdiq edilib.

Bu kontekstdə mühüm mərhələ 21 may 2025-ci ildə Macarıstanın paytaxtı Budapeştdə keçirilən TDT-nin Qeyri-rəsmi Sammiti oldu. İlk dəfə olaraq TDT sammiti Avropada və müşahidəçi dövlətin ərazisində keçirildi. Orada qəbul edilən Budapeşt Bəyannaməsi iqtisadi integrasiya, rəqəmsal inkişaf və təhlükəsizlik üçün yeni yol xəritəsini müəyyən etdi. Bu dövrdə TDT beynəlxalq miqyasda da daha fəal tərəfdaşa çevrildi. Dövlət başçılarımızın göstərişlərinə əsasən Cenevrə, Vyana, Brüssel, Paris, Nyu-Yorkda beynəlxalq təşkilatlarla dialoqumuz genişləndi.

Azərbaycanın həlledici rolu

2009-cu il Naxçıvan Sazişinin imzalandığı yer olan Azərbaycan həmişə TDT ailəsinin mərkəzində olub. Onun suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün bərpası regionumuz üçün yeni dövr açıb, sülhü möhkəmləndirib, daha geniş əməkdaşlıq imkanları yaradıb.

və orta biznesin rifahını təmin edir.

Regional sülh və təhlükəsizlik

TDT liderləri 2025-ci il oktyabrın 7-də Azərbaycanın Qəbələ şəhərində "Regional Sülh və Təhlükəsizlik" mövzusu altında Dövlət Başçılarının 12-ci Zirvə Görüşünə bir araya gəliblər. Bu sammit Azərbaycanın qədim şəhərində keçmişlə bu günün yaxınlaşmasını və Azərbaycanın sədrliyi ilə yeni dövrün başlanğıcını simvolizə edən tarixi mərhələ olub. Hədəflərimiz iddialıdır və təməllərimiz son dərəcə möhkəmdir. Azərbaycanın strateji mövqeyi, siyasi nüfuzu və iqtisadi potensialı TDT-ni beynəlxalq arenada yeni artım və görünürlik səviyyəsinə yüksəldəcək. Cənubi Qafqazda sülhün bərqərar olmasına xidmət edən Vaşinqton razılaşmalarından sonra bu sammit bütün regionumuz üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Prezident İlham Əliyevin dediyi kimi, "Türk Dövlətləri Təşkilatı bizim fundamental beynəlxalq təşkilatımızdır. O, bizim ailəmizdir. Türk dünyası bizim ailəmizdir. Bizim başqa ailəmiz yoxdur".

V.VƏLİYEV